

شورای سیاستگذاری حوزه‌های علمیه خواهران

مرکز مدیریت حوزه علمیه خواهران

معاونت پژوهش

استان تهران شهر تهران مدرسه علمیه تخصصی حضرت قاسم بن الحسن علیهما السلام

عنوان

مبانی و حیانی انسان شناسی در صحیفه

سجادیه جامعه

استاد راهنما

سرکار خانم دکتر شهیدی فر

استاد داور

جناب آقای دکتر حمید کریمی

نگارنده

مرضیه راعی

سال تدوین

۱۴۰۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

و اهدان

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الْأَوَّلِ بِلاَ أَوَّلٍ كَانَ قَبْلَهُ وَالْآخِرِ بِلاَ آخِرٍ يَكُونُ بَعْدَهُ الَّذِي قَصُرَتْ عَنْ رُؤْيَيْهِ أَبْصَارُ النَّاطِرِينَ وَ عَجَزَتْ عَنْ نَعْتِهِ أَوْهَامُ الْوَاصِفِينَ ابْتَدَعَ بِقُدْرَتِهِ الْخَلْقَ ابْتِدَاءً وَ اخْتَرَعَهُمْ عَلَى مَشِيَّتِهِ إِخْتِرَاعاً ثُمَّ سَلَكَ بِهِمْ طَرِيقَ إِرَادَتِهِ وَ يَعْثَهُمْ فِي سَبِيلِ مَحَبَّتِهِ؛ سپاس و ستایش خداوندی را سزااست که در «اوّل بودن» بی آغاز و در «آخر بودن» بی انجام است، آن که دیدگان بینندگان از دیدنش، ناتوان و اندیشه‌های وصف کنندگان، از وصف وی، عاجزند. با قدرتش آفریدگان را با نمونه و الگو آفرید، و آنان را به خواست خود پدید آورد، و سپس روان گردانید، آنان را به راه خواسته خویش و برانگیخت آنان را در راه محبت خویش»
(دعای اول صحیفه سجادیه جامعه)

تقدیم به

اثر معنوی پژوهش حاضر خالصانه و خاضعانه پیشکش می‌شود به ساحت مقدس:

حضرت علی بن الحسین علیهما السلام

سید الساجدین

زین العابدین

امام العارفین

سید المتقین

ضوء المُستوحشین

قُدوة الزاهدین

منار القانتین

وصی الوصیین

وارث علم النبیین

سفینه العلم

سکینه الحلم

زین شباب الجنه

امام الأُمّه

تقدیر و تشکر

صمیمانه و خالصانه مراتب تقدیر و تشکر خویش را از تمام عزیزان و سروران گرامی ام که مرا در تهیه این اثر مورد لطف و عنایت خود قرار دادند، به ویژه از راهنمایی‌های بی‌دریغ و دلسوزانه استاد ارجمندم سرکار خانم شهیدی‌فر و مسئولین محترم حوزه به ویژه معاونت پژوهش گرامی سرکار خانم باقر پور، اعلام داشته و برای آن بزرگواران آرزوی عافیت و عاقبت به خیری و رضوان الهی دارم.

۵۴. ابن حسن طوسی، محمد، الأمالی، قم: دار الثقافة، ۱۴۱۴ق.
۵۵. _____، تفسیر التبیان، بیروت: دار احیاء التراث العربی، بی تا، ج ۹.
۵۶. ابن حمّاد جوهری، اسماعیل، الصّحاح، بی جا: دارالعلم للملایین، ۱۴۰۴ق، ج ۳.
۵۷. ابن سلیمان، مقاتل، تفسیر مقاتل بن سلیمان، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۲۳ق، ج ۴.
۵۸. ابن سینا، حسین، الشفاء، قم: آیت الله مرعشی نجفی (ره)، ۱۴۰۴ق.
۵۹. _____، الإشارات و التنبیّات، تهران: سروش، ۱۳۹۲ش، ج ۳.
۶۰. ابن شعبه حرّانی، حسن، تحف العقول، قم: آل علی (ع)، ۱۳۸۲ش.
۶۱. ابن طاووس، سید، إقبال الأعمال، بی جا: قرآن صاعد، ۱۴۰۹ق، ج ۱.
۶۲. _____، مهج الدعوات و منهج العبادات، قم: دار الذخائر، ۱۴۱۱ق.
۶۳. ابن عبد الله آلوسی، محمود، تفسیر روح المعانی، بیروت: دار الکتب العلمیه، ۱۴۱۸ق، ج ۱۴.
۶۴. ابن عبد الله تستری، سهل، تفسیر تستری، بیروت: دار الکتب العلمیه، ۱۴۲۳ق.
۶۵. ابن عبد الله جوینی، عبد المالك، الارشاد، قاهره: خانجی، ۲۰۱۷م.
۶۶. ابن عبدالله سیوری، مقداد، اللوامع الالهیه، بی جا: مجمع الفكر الاسلامی، ۱۴۲۴ق، ج ۱.
۶۷. ابن علی بن عربی، محمد، تفسیر ابن عربی، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۲۲ق، ج ۲.
۶۸. ابن علی بیهقی، احمد، تاج المصادر، تهران: عالم زاده، ۱۳۷۵ش، ج ۱.
۶۹. ابن علی حمصی الرازی، محمود، المنقذ من التقليد، قم: مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۴۱۴ق، ج ۱.
۷۰. ابن علی صدوق، محمد، ثواب الاعمال، قم: شریف رضی، ۱۳۶۴ش.
۷۱. _____، الخصال، تهران: کتابچی، ۱۳۷۷ش.
۷۲. _____، عیون اخبار الرضا علیه السلام، بی جا: جهان، بی تا، ج ۲.
۷۳. ابن علی کفعمی، ابراهیم، المصباح، قم: افست، ۱۴۰۵ق، ج ۱.
۷۴. ابن عمر بیضاوی، عبد الله، انوار التنزیل و اسرار التاویل، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۱۸ق، ج ۵.

۷۵. ابن عمر شیرازی بیضاوی، عبد الله، تفسیر انوار التنزیل و اسرار التاویل، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۱۸ق، ج ۲.
۷۶. ابن عمر فخر رازی، محمد، مفاتیح الغیب، تهران: اساطیر، ۱۳۸۱ش، ج ۵.
۷۷. ابن عیسیٰ اربلی، علی، کشف الغمّه، تبریز: بنی هاشمی، ۱۳۸۱ق، ج ۲.
۷۸. ابن عیسیٰ ورام، مسعود، تنبیہ الخواطر، مشهد: بنیاد پژوهش های اسلامی، ۱۳۶۹ش، ج ۱.
۷۹. ابن فضل طبرسی، حسن، مکارم الاخلاق، قم: بی جا، ۱۳۹۲ق، ج ۱.
۸۰. ابن فهد حلی، احمد، عده الداعی و نجاح الساعی، قم: دار الکتاب الاسلامی، ۱۴۰۷ق.
۸۱. ابن محمد مغربی، نعمان، دعائم الاسلام، قم: مؤسسه آل البیت (ع)، ۱۳۸۳ق، ج ۱.
۸۲. ابن محمد جرجانی، سید شریف علی، شرح المواقف، بیروت: دارالجلیل، ۱۴۱۷ق، ج ۲.
۸۳. ابن محمد سمرقندی، نصر، تفسیر سمرقندی، بیروت: دار الفکر، ۱۴۱۶ق، ج ۳.
۸۴. ابن فارس، احمد، مقایس اللغه، بیروت: دارالجلیل، ۱۴۱۰ق، ج ۶، ۱.
۸۵. ابن محمد بن اثیر، مبارک، النهایه فی غریب الحدیث و الاثر، قم: اسماعیلیان، ۱۳۶۷ش، ج ۱.
۸۶. ابن محمد برقی، احمد، المحاسن، قم: ارموی، ۱۳۳۱ق، ج ۱.
۸۷. ابن محمد ثقفی، ابراهیم، الغارات، تهران: بیان معنوی، ۱۴۰۱ش، ج ۱.
۸۸. ابن محمد دیلمی، حسن، ارشاد القلوب، قم: شریف رضی، ۱۴۱۲ق، ج ۱.
۸۹. ابن محمد رضا قمی مشهدی، محمد، تفسیر کنز الدقائق، بی جا: دار الغدیر، ۱۳۸۲ش، ج ۹.
۹۰. ابن محمد ماتریدی، محمد، تاویلات اهل السنه، بیروت: دار الکتب العلمیه، ۱۴۲۶ق، ج ۹.
۹۱. ابن مسعود بغوی، حسین، تفسیر بغوی، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۲۰ق، ج ۴.
۹۲. ابن مسعود عیاشی، محمد، تفسیر عیاشی، تهران: مکتبه العلمیه الاسلامیه، ۱۳۸۰ق، ج ۱.
۹۳. ابن منظور، محمد، لسان العرب، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۸ق، ج ۱.
۹۴. ابن هبه الله قطب راوندی، سعید، الدعوات، قم: مدرسه الامام المهدی (عج)، بی تا.
۹۵. ابن یزید بن ماجه، محمد، سنن ابن ماجه، استانبول: بی جا، ۱۴۰۱ق، ج ۲.

۹۶. ابن یعقوب کلینی، محمد، فروع کافی، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵ش، ج ۹.
۹۷. _____، اصول کافی، تهران: اسوه، ۱۳۷۹ش، ج ۲.
۹۸. ابن یوسف حلی، حسن، کشف الفوائد فی شرح قواعد العقائد، بیروت: دارالصوت، ۱۴۱۴ق، ج ۱.
۹۹. _____، کشف المراد، قم: جماعه المدرسين فی الحوزه العلمیه بقم، ۱۴۱۳ق.
۱۰۰. بحرانی، سید هاشم، تفسیر البرهان، قم: بعثت، ۱۴۱۵ق، ج ۴.
۱۰۱. بکائی، محمد حسن، الدلیل الی فقه اللغه و سرّ العربیه، مشهد: بی جا، ۱۴۰۷ق، ج ۱.
۱۰۲. تمیمی آمدی، عبدالواحد، غررالحکم و دررالکلم، قم: دارالکتب الاسلامی، ۱۴۱۰ق.
۱۰۳. تهبانوی، محمد علی، کشاف اصطلاحات الفنون، بیروت: ناشران، ۱۹۹۶م، ج ۱.
۱۰۴. جزائری، محمد جعفر، منتهی الدرایه فی توضیح الکفایه، قم: دارالکتاب، ۱۴۱۳ق، ج ۵.
۱۰۵. حجازی، محمد محمود، التفسیر الواضح، بیروت: دارالجلیل، ۱۴۱۳ق، ج ۲.
۱۰۶. حسینی عبیدلی، سید عمید الدین، اشراق اللاهوت فی شرح نقد الیاقوت، تهران: میراث مکتوب، ۱۳۸۱ش، ج ۱.
۱۰۷. خوئی، حبیب الله، منهاج البراعه فی شرح نهج البلاغه، بی جا: انوار الهدی، ۱۳۹۲ش، ج ۹.
۱۰۸. درایتی، محمد رضا، نمایه نامه موضوعی صحیفه سجادیه جامع، تهران: ایراندک، ۱۳۷۷ش.
۱۰۹. راغب اصفهانی، حسین، تفسیر مفردات الفاظ قرآن کریم، بیروت: دارالکتاب العالمی، ۱۴۱۴ق.
۱۱۰. زبیدی، سید محمد مرتضی حسینی، تاج العروس، بیروت: دارالهدایه، بی تا، ج ۴.
۱۱۱. زمخشری، محمود، تفسیر کشاف، بیروت: دارالکتاب العربی، ۱۴۰۷ق، ج ۳.
۱۱۲. زحیلی، وهبه، التفسیر المنیر، دمشق: دارالفکر، ۱۴۱۱ق، ج ۲۷.
۱۱۳. فاضل مقداد سیوری، اللوامع الالهیه، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۷ش.
۱۱۴. شرتونی، سعید، اقرب الموارد، قم: دارالاسوه، ۱۴۱۶ق، ج ۲.
۱۱۵. المنسوب الی الصادق علیه السلام، مصباح الشریعه، ترجمه: عبد الرزاق گیلانی، تهران: پیام حق، ۱۳۷۷ش، ج ۱.

۱۱۶. طباطبایی، سید محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ج ۱۲.
۱۱۷. طریحی، فخر الدین، مجمع البحرين، بی جا: مکتبه نشر الثقافه الاسلامیه، ۱۴۰۸ق، ج ۱.
۱۱۸. طوسی، نصیرالدین، تلخیص المحصل، بیروت: دارالأضواء، بی تا، ج ۱.
۱۱۹. علی، جواد، المفصل فی تاریخ العرب قبل الاسلام، بغداد: بی جا، ۱۳۹۱ق، ج ۵.
۱۲۰. غزالی، محمد، إحياء العلوم، بیروت: دارالکتب العربی، بی تا، ج ۱۴.
۱۲۱. فیض کاشانی، محمد، تفسیر صافی، تهران: مکتبه الصدر، ۱۴۱۵ق، ج ۳.
۱۲۲. _____، الحقائق فی محاسن الأخلاق، قم: دارالکتب الاسلامی، ۱۴۲۳ق.
۱۲۳. _____، المحجبه البيضاء، مشهد: آستان قدس، ۱۳۷۲ش، ج ۸.
۱۲۴. کاشانی، فتح الله، منهج الصادقین، تهران: اسلامیه، ۱۳۳۶ش، ج ۷.
۱۲۵. متقی هندی، علی، کنز العمال، بیروت: مؤسسه الرساله، ۱۴۰۹ق، ج ۳.
۱۲۶. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، تهران: اسلامیه، بی تا، ج ۲.
۱۲۷. محمد علی دخیل، علی، الوجیز فی تفسیر کتاب العزیز، بیروت: دارالتعارف، ۱۴۲۲ق، ج ۲.
۱۲۸. مدرسی، محمد تقی، من هدی القرآن، تهران: دار محبی الحسین علیه السلام، ۱۴۱۹ق، ج ۸.
۱۲۹. مدنی، سید علی خان، ریاض السالکین فی شرح صحیفه سید الساجدین، قم: جامعه المدرسین فی الحوزه العلمیه بقم، ۱۴۰۹ق، ج ۳.
۱۳۰. مصطفوی، حسن، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران: علمی فرهنگی، ۱۳۸۶ش، ج ۷.
۱۳۱. معلوف، لویس، المنجد فی اللغه، تهران: اسماعیلیان، ۱۳۶۷ش.
۱۳۲. موسوی خمینی، سید روح الله، تقریرات فلسفه، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۸۵ش، ج ۳.
۱۳۳. _____، تعلیقات علی شرح الفصوص الحکم و مصباح الانس، قم: دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۴۱۰ق.
۱۳۴. _____، الجهاد الاکبر، قم: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۷۸ش.

۱۳۵. موسوی شوشتری، محمد تقی، بهج الصباغه فی شرح نهج البلاغه، قم: بوستان کتاب، ۱۳۸۷ش،

ج ۱۱.

۱۳۶. نوری، حسین، مستدرک الوسائل، بیروت: آل البيت (ع)، ۱۴۰۸ق، ج ۱۱.

ج) مقالات:

۱۳۷. خسرو پناه عبد الحسین، و رضا میرزایی، «چیستی انسان شناسی»، نشریه: انسان پژوهی دینی، دوره ۷، ش ۲۹، ۱۳۸۹ش.

۱۳۸. کریمی، احمد و فیروز اصلانی الوار، «دلالت سنجی واژه «البيان» در آیه «عَلَّمَهُ الْبَيَانَ» بر نطق و

تکلم انسان از نگاه مفسران فریقین»، نشریه: پژوهش های تفسیر تطبیقی، ش ۱۴، دوره ۷، سال ۱۴۰۰.

۱۳۹. گرجی، سید محمد جواد، «واکاوی مفهوم انسان در نظریات جامعه شناختی کلاسیک و پست

مدرن»، پنجمین کنفرانس علمی رهیافت های نوین در علوم انسانی ایران، ۱۳۹۹ش.